

Zdeněk Vejvoda: Podoby ländleru v Čechách ve světle rukopisů Jiřího J. B. Hartla (1781-1849) ze Staré Paky.

Dizertační práce, Ústav etnologie FFUK, Praha 2010. 193 s., s notovými přílohami 368

Oponentský posudek

Vypracoval:

PhDr. Tomáš Slavický, Ph.D., Kabinet hudební historie EÚ AV ČR, v.v.i.

V Praze dne 28. 5. 2010

Předkládaná dizertační práce se k věnuje tematice, jemuž se v mezioborovém diskurzu doposud nevěnovala náležitá pozornost – ať již z nedostatku pramenů, nebo z metodologické bezradnosti. Obě tyto překážky autorův vstup do problematiky zdařile překonává. Jedná se o instrumentální taneční hudbu první poloviny 19. století, stojící na pomezí hudby umělé, lidové a zlidovělé. Tento repertoár, který tenkrát tvořil nezanedbatelnou součást dobového hudebního a společenského života, byl ve své době ještě záležitostí ústní tradice a klasické migrace repertoáru, a stál tedy ještě mimo dosah postupně se prosazující hudby „populární“ (jejímiž atributy byl zejména ležný nototisk a komerční přístup k tvorbě, výrobě a distribuci). Velká část živé realizace takovéto hudby byla dále ponechávána na improvizaci a zkušenostech hráčů. Proto jsou dochované prameny velmi vzácné – nepočítáme-li skutečnost, že vkus podléhal rychlým proměnám a „zastaralé“ hudebniny se uschovávaly jen výjimečně.

Tato součást hudebního života bývala z velké části zdrojem obživy (a kulturního působení) kantorů, jak dokládá bezpočet svědectví v literatuře, včetně beletrie a literatury memoárové. V hudebněhistorickém povědomí se uvažování o roli kantorů zpravidla soustřeďovalo především na školu a kostel a celá oblast taneční hudby se odbyvala paušálními zmínkami. Silnou stránkou etnomuzikologického oboru pak byl spíše dokumentace živé hudby v terénu než hledání a interpretace „klasických“ archivních pramenů. Předkládaná práce se zabývá unikátním souborem pramenů, které tyto mezery vyplňují. Dokumentují stav venkovské a maloměstské taneční hudby v první polovině 19. století. Prameny, doposud jediné známé svého druhu (jakkoliv předpokládáme, že jsou namátkově dochovanými příklady kdysi širokého zázemí) mají mimořádnou výpovědní hodnotu hned z několika důvodů. V první řadě jako sonda do repertoáru taneční hudby na počátku 19. století i jako doklad znejší podoby taneční hudby, provozované kantory. Dále pak vzhledem ke svému repertoárovému složení, kde mohou posloužit jako doklad recepce ländleru a jemu podobných tanečních útvarů v jazykově smíšené oblasti Podkrkonoší, kde se předpokládá jeden ze způsobů pronikání těchto forem z německé jazykové oblasti do české. Tím vším je práce průkopnická a mezioborově přínosná.

Ve svém hodnocení se pokusím představit v první řadě přínos práce z hlediska oboru hudebněhistorického. Autor se zaměřuje na zpracování a badatelské využití unikátního a do značné míry výjimečného souboru pramenů, který byl v roce 2006 získán pro archiv EÚ AV ČR přímo ze soukromého vlastnictví dědiců staropackého kantorského rodu Hartlů. Jedná se o dva unikátně dochované rukopisné sešity, psané J. J. B. Hartlem (1781-1849), kantorem ve Staré Pace, se zápisy melodií dobového tanečního repertoáru. Jsou ojménovány v dobové muzikantské řeči *Partibus* (tedy latinské *Partes* v dobovém starosvětském ablativu, podle vzoru *Authore, Domino...*) a *Partyska*. V naprosté většině obsahují dobově oblíbené tance ländlerového typu, které jsou typické pro německou jazykovou oblast, ovšem v průběhu 19. století se významně uplatnily i v českém repertoáru lidové písně. Autor se ujímá úkolu celý soubor pramenů popsat, edičně zpřístupnit, interpretovat a zasadit do všech potřebných kontextů.

Předkládaná práce má nejen ambice, ale i potřebné parametry monografie, která dokumentuje a redefinuje hned několik vzájemně provázaných temat. Při práci autor prokazuje obezřetnost s metodikou obecně historickou (biografická dokumentace), hudebně historickou a hudebně analytickou (vnější a vnitřní kritika pramenů), s problematikami edičními, i s vlastním vkladem do tříbení metod strukturální analýzy. V posledně jmenované oblasti (katalogizace a statistická analýza melodií) autor navazuje na výsledky vlastního původního výzkumu a na jeho publikované výsledky (s. 100).

V prvním dílu autor rekapituluje pojem, vývoj a podoby ländleru v německojazyčných zemích a posléze v Čechách. Vyrovnává se zdařile s jedním úskalím: od začátku pracuje s vědomím, že ländler jako typický projev taneční hudby 1. poloviny 19. století je znám především díky svým

zlidovělým formám a posléze jejich „druhému životu“ ve stylizaci v hudbě 19. století, dále ponechává otevřenou otázku, jak se ländler projevil v Čechách.

Vedle obsáhlé a důkladně zpracované literatury autor řadu tvrzení ilustruje, komentuje a oživuje textovými citáty a hudebními ukázkami. Zejména zpracovaná typologie variant ländleru je pak doplněna ukázkami, dokumenty a připojeným seznamem pramenů. Kapitola věnovaná hudebně-taneční kultuře Podkrkonoší přináší přehled a vývoj etnomuzikologické dokumentace regionu: školství, spolkového života, chrámové i světské hudby. Tato část práce je dokumentována bohatou zásobou citátů a svědectví (zejména z paměti V. Metelky).

Analýza repertoáru v sobě obsahuje řešení problému autorských atribucí, interpretačních poznámek v partech; čtení a interpretace, představy o improvizovaném aranžmá pro taneční kapelu. Podrobné a velkoryse založené statistické analýzy vedou ke správně položeným dalším otázkám: zda se dá mluvit o českém repertoáru, venkovském repertoáru, je-li typický pro taneční hudbu počátku 19. stol. To vše při vědomí významného limitu, kterým je absence jiných dobových pramenů téhož druhu. Ediční část práce (2. díl) má všechny náležitosti, včetně jmenného rejstříku a obrazové dokumentace. Zpřístupnění pramene formou výběrové kritické edice se opírá o vlastní ediční zásady, vypracované s ohledem na zpracovávaný materiál.

V dokumentaci k kantorskému rodu Hartlů z Nové Paky autor postupuje od obecného ke speciálnímu: od pramenů Podkrkonoší, přes kulturní historii Novopacka až k podrobné dokumentaci opřené o původní studium archiválií. Výpovědní hodnotu má zejména uvedení do reálií každodenního života kantora, který se může stát cenným svědectvím, dokumentujícím celou šíři kulturního působení kantorů a jejich životních podmínek. Jedna z faktograficky nejpřínosnějších kapitol, dokumentace rodu Hartlů se opírá o (řádně citované) nepublikované archivní rešerše v archivu rodiny Hartlů. Vzhledem k významu tematu jako celku by bývalo bylo dobré ověřit úplné, nebo alespoň rámcové odkazy na matriky a jiné primární prameny, což by mělo patřit ke standardnímu vybavení jakékoliv monografie. Tento požadavek je splněn alespoň v kapitole věnované hlavní postavě, J. J. B. Hartlovi.

1
2
V některých detailech bych zde doporučil kritičtější odstup od obecnějších tvrzení, přejímaných z muzikologické literatury: např. pozn. 49 na s. 98, kde se obecně píše o kantorových povinnostech vůči kostelu. Jejich vymáhání duchovními správci je sice možné interpretovat s odkazem na J. Berkovce 2001 jako téměř výhradní patronát církve nad školstvím. Jiný pohled na tutéž věc ovšem nabízí Jan Trojan (2000, viz přehled literatury): jako výsledek církevní politiky josefinismu, tedy naopak jako patronát státu nad církví, kdy byl na část kantorských platů využíván státem zřízený Náboženský fond. Proto byly na kantory naloženy veškeré povinnosti vůči kostelu, které dříve zastával větší počet lidí financovaných z kostelních příjmů, včetně zrušených literátských bratrstev. Tato zdánlivě marginální hrála velkou roli v kulturním provázání školy a kostela, ale později také v zániku tohoto fenoménu na začátku 20. století, spolu se vzpourou učitelů proti „austrokatolicismu“.

3
Dovoluji si závěrem doplnit ještě jeden detail: v názvech módních tanců se často objevuje označení *egosse* (*egosu*, *egosa*, *egosa*) či *schottisch* (s. 104). Jde patrně o různá dobová hovorová čtení francouzského označení *ecossaise* (tj. opět skotský tanec).

Předkládaná práce je důkladně provedenou monografickou sondou, prokazující dobré ovládnutí celé řady disciplin. Rozšiřuje obzor hudebněhistorického i etnomuzikologického poznání, upozorňuje na důležitý a doposud přehlížený typ pramenů a dokumentuje doposud málo známou oblast, která tvoří spojnici mezi notovými prameny a ústní tradicí. Vedle dokumentace a systematické analýzy repertoáru, kterou si autor představoval, práce zprostředkovává, interpretuje a komentuje řadu reálií, které jistě budou rády citovány každým, kdo se bude zajímat o fenomén české kantorské hudby první poloviny 19. století (pro české země do značné míry specifický a pro zázemí české hudebnosti formativní). Dostne k ruce první práci, která ze systematicky zabývá působením kantorů ve výše zmiňovaných hudebních oblastech. Práci hodnotím jako výbornou a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze, 28. 5. 2010

Tomáš Slavický

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta (1)
Odlišná vědy
Praha 1, nám. J. Palacha 2, 110 00